

La indústria a Catalunya: motor de creixement econòmic

Joan Batalla

15

Abstract

L'objectiu bàsic de qualsevol política industrial no pot ser altre que millorar la productivitat i la competitivitat de les empreses, element clau en el creixement econòmic. Tanmateix, les prioritats que s'estableixen i la manera com aquesta s'articula incideixen de forma decisiva en la seva eficiència i en els seus efectes sobre el teixit econòmic. En aquest sentit, tant les aportacions recents de les teories sobre el creixement econòmic com les orientacions de la Comissió Europea destaquen que la innovació ha esdevingut el factor fonamental sobre el qual s'han de centrar els esforços i l'acció pública, ja que la capacitat d'innovació tecnològica i la presència d'empreses innovadores constitueixen factors claus per millorar la productivitat i, en conseqüència, assolir elevats ritmes de creixement econòmic. En aquest capítol s'analitza la situació de la indústria a Catalunya, presentant la conjuntura actual, la importància del sector tant en termes qualitius com quantitius, per finalitzar presentant possibles línies d'actuació que ha de contemplar qualsevol política industrial que tingui per objectiu la creació d'un entorn atractiu amb una elevada capacitat d'innovació, que permeti afavorir la productivitat de les empreses i la localització de noves activitats d'alt contingut tecnològic.

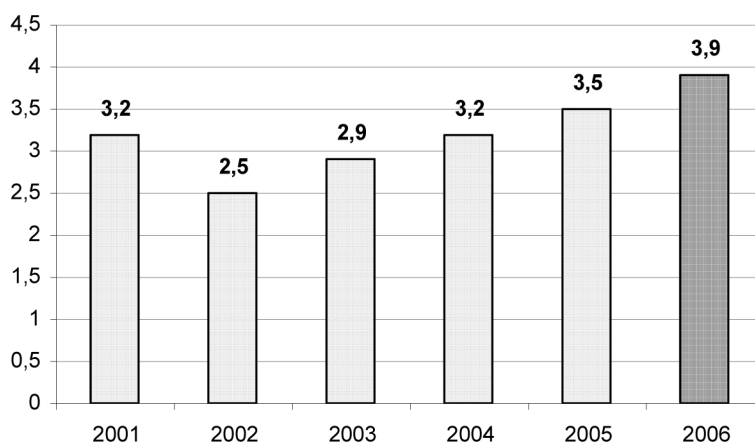
1. Situació de conjuntura industrial

Si bé és cert que l'economia catalana ha presentat en els darrers anys unes taxes significatives de creixement, molt per sobre de la mitja comunitària, també presenta una sèrie d'incerteses mereixedores d'una reflexió en deteniment.

L'any 2006, segons les darreres dades publicades per l'Institut d'Estadística de Catalunya, l'economia catalana va créixer el 3,9%, gairebé dos punts per sobre del creixement experimentat pel conjunt de la zona euro i al mateix ritme de creixement que el conjunt de l'economia espanyola.

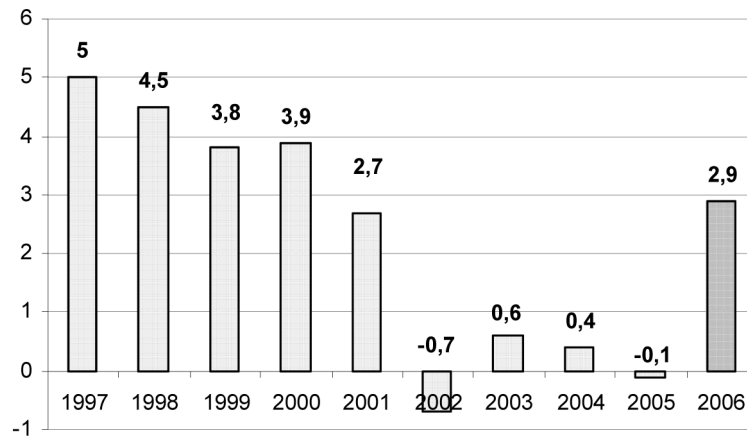
16

Gràfica 1: Taxes de creixement interanual del Producte Interior Brut (PIB pm) a preus corrents a Catalunya, 2001-06

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)

No obstant, tot i la bona notícia que representa aquest creixement, quatre dècimes per sobre de la taxa assolida l'any 2005, si es realitza una primera anàlisi pel costat de l'oferta, l'evolució del Producte Interior Brut (PIB) mostra un comportament diferenciat. Mentre que el sector de la construcció fou el sector que més va créixer (5,4%) i els serveis van mantenir un cert dinamisme amb un creixement del 4,3%, el sector industrial va créixer a una taxa inferior (2,9%).

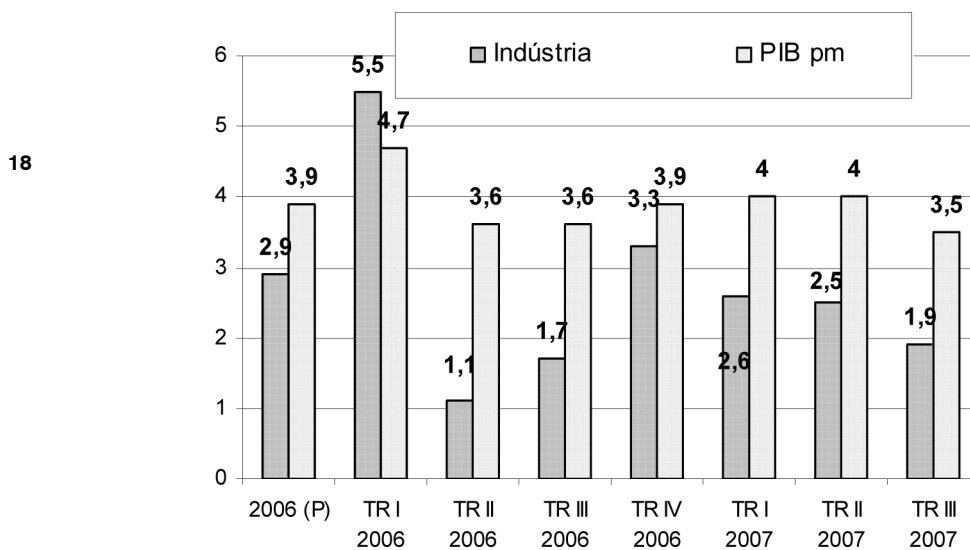
Gràfica 2: Evolució del PIB industrial a Catalunya, 1997-2006

Nota: Taxes de creixement interanuals

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)

Tot i aquesta taxa de creixement del sector industrial inferior a la resta de sectors econòmics, la indústria ha experimentat una clara reactivació, més tenint en compte que en l'exercici anterior el sector industrial va patir una taxa de creixement negativa. La indústria catalana va trobar el camí de la recuperació després d'anys d'estancament, tot i que aquesta recuperació va ser inferior a la del conjunt del teixit industrial espanyol (3,1% de creixement) i a la de la zona euro (taxa de creixement interanual del 4,1%).

Gràfica 3: Previsions de creixement del PIB total i industrial a Catalunya, 2006-2007

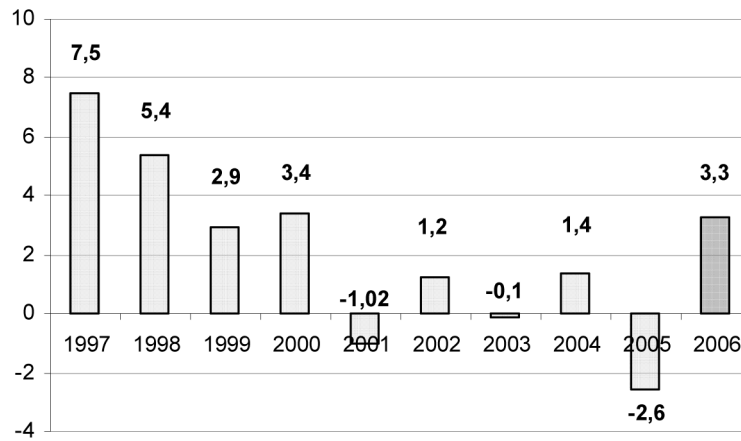

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)

L'existència de taxes de creixement del Producte Interior Brut inferiors en el sector industrial en relació al total de l'economia s'ha mantingut al llarg de tot el 2006 i en els tres primers trimestres del 2007, indicant el seu caràcter estructural.

El procés de recuperació en el creixement del sector industrial en termes de Producte Interior Brut, també s'ha vist reflectit en l'evolució de l'Índex de Producció Industrial (IPI), el qual després d'haver augmentat modestament durant el 2004 i experimentar una caiguda del 2,6% durant el 2005, va assolir l'any 2006 una taxa de creixement del 3,3%, la més alta des de l'any 2000.

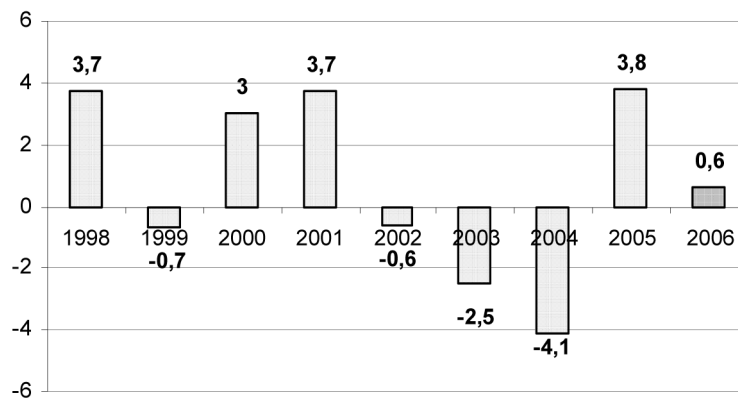
Gràfica 4: Evolució anual de l'Índex de Producció Industrial a (IPI) a Catalunya, 1997-2006

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)

Així mateix, durant l'any 2006, segons l'Enquesta de Població Activa elaborada per l'Institut Nacional d'Estadística (INE), l'ocupació industrial va créixer únicament a una mitja anual del 0,6%, enfront del 3,8% de l'any anterior i molt per sota del creixement de l'ocupació del conjunt de l'economia catalana (3,9%).

Gràfica 5: Evolució de la població ocupada a la indústria catalana, 1998-2006

Font: Enquesta de Població Activa. Instituto Nacional de Estadística

A partir d'aquestes dades estadístiques, es pot concloure que el sector industrial català va experimentar l'any 2006 un lent procés de recuperació després de tota una sèrie d'anys d'estancament, fet que ens porta a estar moderadament satisfets, si bé seria necessari una anàlisi amb major profunditat d'altres indicadors econòmics com pot ser l'evolució de la productivitat del sector.

- 20 Sens dubte, l'entorn econòmic actual, marcat per una situació de competència global on contínuament s'incorporen nous països al lliure comerç internacional, està afegint nous reptes per a la competitivitat de les empreses catalanes, on la variable productivitat adquireix un caràcter clau.

El ritme de creixement de la productivitat, tant en la seva incidència en l'expansió del Producte Interior Brut (PIB) i del PIB per càpita, com per la seva influència sobre els costos i els preus dels productes, apareix com una variable clau indicativa del nivell de competitivitat de l'economia catalana.

En aquest sentit, des de l'any 1995 fins al 2003 el Valor Afegit Brut (VAB) per treballador ha crescut a la indústria tant en termes nominals com en termes reals, tot i que en termes reals la taxa de creixement anual en el període 2000-03 ha estat per sota de l'experimentada en el període 1995-2000.

Taula 1: Evolució de la productivitat del sector industrial a Catalunya

	1995-2000	2000-2003
Valor Afegit Brut c.f. per ocupat (% var. anual nominal)	3,0	3,9
Valor Afegit Brut c.f. per ocupat (% var. anual real)	1,9	1,2

Font: Comptabilitat Regional d'Espanya. Instituto Nacional de Estadística

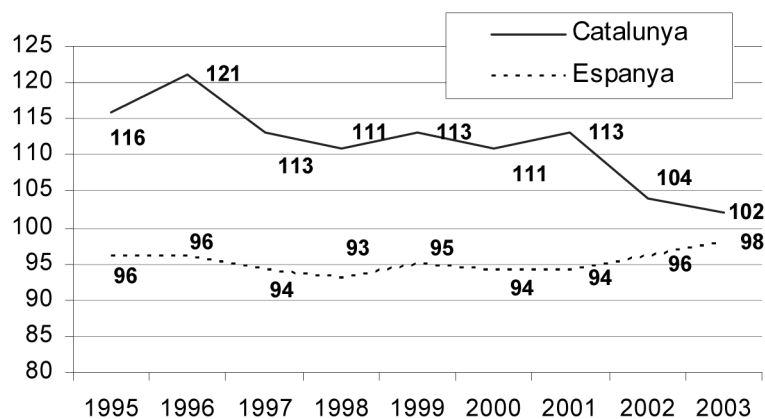
La feble evolució de la productivitat de la indústria catalana genera incertesa en un context de competència cada cop més globalitzat. Aquesta incertesa s'accentua si

l'anàlisi no es realitza únicament en termes quantitius sinó que addicionalment es realitza en termes comparatius.

En aquest context, en el període 1995-2003, l'economia catalana no únicament ha experimentat un feble creixement de la productivitat per ocupat sinó que, a més, aquest ritme de creixement de la productivitat, des d'un punt de vista comparatiu, ha estat per sota de la mitjana espanyola i comunitària.

21

**Gràfica 6: Evolució de la productivitat laboral
(UE-15=100)**

Nota: Productivitat laboral definida com PIB paritat poder adquisitiu / Persones ocupades

Font: Elaboració pròpia a partir de dades procedents de Eurostat i Idescat

El lent creixement de la productivitat a Catalunya a partir de la segona meitat dels anys noranta constitueix un problema significatiu que afecta a l'economia catalana, tant en el seu ritme de creixement com en la seva capacitat de competir en els mercats internacionals.

A nivell sectorial, en el període 1995-2001, la productivitat industrial a Catalunya va romandre quasi estancada i la productivitat per ocupat a la construcció i als serveis es va veure reduïda. Tot i aquest estancament i, en alguns casos fins i tot davallada, en la

productivitat per ocupat, l'economia catalana en el període 1985-1993 va experimentar un creixement significatiu del PIB (al voltant del 3% anual acumulatiu), superior a l'expansió del PIB a la UE i similar al d'Espanya.

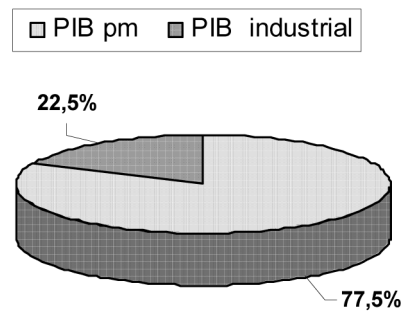
22 El fonament d'aquest creixement econòmic gairebé exclusivament en l'augment dels llocs de treball expressa certes debilitats econòmiques davant de la competència internacional i, en qualsevol cas, mostra la necessitat de dur a terme canvis estructurals, per tal d'augmentar el nivell de productivitat de l'economia, element necessari si es vol competir amb les empreses de la UE i, d'altra banda, es vol continuar augmentant el PIB a ritmes importants.

Sens dubte aquesta pèrdua de competitivitat del sector industrial i, en definitiva, de l'economia catalana justifica la necessitat d'intervenció pública. El mercat per si sol s'ha mostrat parcialment incapaç de millorar el grau de competitivitat de les empreses catalanes. Dins de les diferents circumstàncies que poden donar lloc a aquest fracàs es troben elements com l'existència d'economies externes o l'escassa intensitat d'inversió en R+D, factors tots dos capaços de millorar el grau de competitivitat de les nostres empreses i sobre els quals pot i ha d'incidir tota política industrial.

2. Importància del sector industrial a Catalunya

Catalunya és un país de tradició manufacturera, on el teixit industrial constitueix i ha de constituir un component bàsic del futur de Catalunya. En termes quantitius, el sector industrial representà l'any 2006 el 22,5% del Producte Interior Brut a preus de mercat – 17,4% en el cas d'Espanya -.

Gràfica 7: Pes del PIB industrial, 2006

23

Nota: Pes del PIB industrial a preus corrents (Base 2000) per components d'oferta, descomptant els impostos nets sobre els productes
Font: Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT)

Si bé el pes de la indústria continua sent important – el 25,9% del PIB industrial espanyol es concentra a Catalunya –, el sector en sí mateix està canviant. Aspectes com la terciarització del sector industrial – analitzat per Jaume Collboni amb posterioritat - i els nous sectors estan diluint fronteres entre indústria i serveis.

El procés de terciarització d'activitats fins ara considerades com a industrials està reduint per qüestions merament estadístiques el pes de la indústria, no únicament en el nostre país, sinó a tota Europa. Els sectors que es mouen al començament o al final de la cadena de valor (disseny, coneixement, comercialització, distribució, marca, etc.) no poden tractar-se com un ens independent i haurien de formar part d'una mateixa nomenclatura juntament amb les indústries més tradicionals.

La terciarització i la nova economia – amb l'aparició de sectors productors de coneixement com la indústria multimèdia, les tecnologies de la informació o els serveis financers – estan ocasionant una reducció permanent del pes del sector industrial dintre de l'economia. Independentment de l'evolució del pes real de la indústria, aquest sector desenvolupa un paper clau dintre de qualsevol economia. Tota una sèrie d'arguments així ho indiquen.

En primer lloc, el sector industrial és estratègic per un ple i efectiu desenvolupament de la societat del benestar, en la mesura que garanteix unes rendes salarials superiors. Els salaris industrials són un 15,5% més alts que la mitjana, creixen per sobre de

l'economia i presenten una major proporció de contractes indefinits que la resta dels sectors.

En segon lloc, el sector industrial aporta riquesa i valor afegit al país. No únicament aporta el 80% de les exportacions catalanes, sinó que addicionalment és font de productivitat permanent en l'economia catalana. Mentre que el creixement mig de la productivitat en l'economia catalana en el període 2000-2003 fou del 0,7%, tal com s'ha vist anteriorment, el creixement en termes reals de la productivitat del sector industrial ha estat del 1,2%.

24

En tercer lloc, la indústria juga un paper clau a l'hora de garantir la implementació efectiva dels dos eixos pels quals passa el futur de Catalunya: el foment de l'economia del coneixement i la innovació. En aquest context, cal destacar que la indústria concentra més del 30% dels empleats més qualificats del sector privat, liderant els processos d'innovació i tecnologia – acull el 35,8% de les empreses innovadores i el 55,4% de les despeses en innovació i tecnologia-.

És a dir, la indústria és important tant en termes quantitius com en termes qualitatius. Sense un sector industrial compromès amb el canvi, el pas des d'una economia tradicional cap a una economia innovadora i basada en el coneixement és complex, per no dir impossible.

Per tant, independentment de la conjuntura industrial del país, donada aquesta importància del sector industrial tant en termes de pes com estratègics, l'èxit del país passa per un bon disseny de la política industrial. Una política industrial que sigui capaç de donar resposta a les necessitats del nostre teixit industrial en un context cada cop més globalitzat i sotmès a majors incerteses, dintre de les quals podríem incloure l'actual evolució del preu de les matèries primes energètiques – aspecte també analitzat amb posterioritat -.

3. El disseny d'una política industrial encaminada a fomentar la competitivitat de les empreses

La política industrial engloba una conjunt d'actuacions públiques encaminades a millorar la situació i competitivitat de les seves empreses, avançant cap a una economia

basada en el coneixement. L'objectiu bàsic de qualsevol política industrial no pot ser altre que millorar la productivitat i la competitivitat de les empreses, element clau en el creixement econòmic.

Tanmateix, les prioritats que s'estableixen i la manera com aquesta s'articula incideixen de forma decisiva en la seva eficiència i en els seus efectes sobre el teixit econòmic. En aquest sentit, tant les aportacions recents de les teories sobre el creixement econòmic com les orientacions de la Comissió Europea destaquen que la innovació ha esdevingut el factor fonamental sobre el qual s'han de centrar els esforços i l'acció pública, ja que la capacitat d'innovació tecnològica i la presència d'empreses innovadores constitueixen factors claus per a millorar la productivitat i, en conseqüència, assolir elevats ritmes de creixement econòmic.

25

Així mateix, en un context internacional de creixent competència, disposar d'un entorn atractiu amb elevada capacitat d'innovació és un factor determinant per a afavorir la productivitat de les empreses i la localització de noves activitats d'alt contingut tecnològic. Els estudis sobre els factors de localització de les empreses han posat de manifest que disposar d'un entorn amb capacitat de generació d'innovacions i de difusió dels coneixements tecnològics són variables determinants per a millorar-ne la competitivitat i per a atraure noves activitats industrials d'elevat valor afegit.

Donada l'existència d'externalitats en l'entorn empresarial, que afecten la funció de beneficis i de producció, l'empresa troba en el territori el factor treball altament qualificat necessari, el conjunt de béns i serveis per a la seva activitat productiva i la difusió de tecnologia – *spillovers* tecnològics – necessària per millorar de forma contínua el seu posicionament al mercat. Aquest paper de les externalitats en l'eficiència empresarial constitueix l'àmbit òptim de la intervenció de la política industrial.

Aquest nou enfocament reforça i amplia el mercat i dota al conjunt del sistema empresarial d'un actiu patrimonial comú, atès que les externalitats pertanyen al conjunt d'empreses del territori. Un aspecte fonamental d'aquesta relació entre externalitats i eficiència empresarial és la proximitat, donat – com assenyala tota la doctrina sobre el tema – que la distància redueix l'efecte de les economies externes i les externalitats.

En definitiva, el creixement econòmic d'un territori depèn del procés d'acumulació de coneixements, de la capacitat d'aprenentatge i de la difusió d'innovacions. Són, per

tant, factors endògens, interns, del territori els que determinen el creixement econòmic i sobre els que, en conseqüència, ha d'actuar la política industrial.

26

Així mateix, aquesta capacitat d'acumulació de coneixements de les empreses està condicionada en gran mesura per la dimensió empresarial. Un dels principals aspectes de la innovació que incideix en la capacitat de les empreses d'assignar recursos a aquest tipus d'activitats és la seva indivisibilitat. Existeix un mínim de recursos a assignar a un projecte de R+D+i, per sota del qual no es pot dur a terme el projecte. L'existència d'aquesta dimensió òptima d'eficiència impedeix a moltes empreses dur a terme inversions en R+D+i. Així mateix, la presència d'indivisibilitats requereix que existeixin economies d'escala, de manera que els costos fixes elevats associats a les activitats de R+D+i es puguin distribuir en un gran nombre de productes i així reduir el seu cost unitari.

És per tot això que la política industrial no únicament ha d'estar enfocada a incidir sobre els factors endògens que determinen el creixement econòmic, sinó que a més ha de tenir en compte que el teixit industrial català està integrat majoritàriament per empreses de petita i mitjana dimensió, moltes de les quals no assolixen la dimensió òptima d'eficiència. Aquest és el cas de l'economia catalana amb una forta presència d'empreses caracteritzades per la seva reduïda dimensió, tant en nombre de treballadors com de facturació.

Per altra banda, la Unió Europea des de la cimera de Lisboa de l'any 2000 ha emfatitzat el repte que té Europa d'avançar cap a una economia basada en el coneixement. En un entorn d'internacionalització i integració de les economies, de creixent importància de les noves tecnologies i en el que s'ha intensificat la diferenciació de productes, els avantatges de costos deixen de ser un factor de competitivitat, i el desenvolupament tecnològic i la innovació es converteixen en les principals fonts d'avantatges competitius. El posicionament de les empreses als mercats s'ha d'assolir per mitjà d'estratègies de diferenciació de producte – enfront a les fabricacions estàndard de sèries llargues i baixos costos – al menor cost de producció possible.

La política industrial, per tant, ha de fomentar la capacitat d'innovació del conjunt d'empreses però també ha de ser capaç d'establir prioritats, de seleccionar un conjunt de sectors estratègics i d'establir accions diferenciades en funció del sector per

aconseguir que aquesta política basada en el foment de la innovació sigui realment efectiva.

Però, no únicament són aquests els factors a tenir en compte en el disseny de la política industrial. L'existència de segments industrials amb cert risc de deslocalització i tancament, la necessitat de consolidar l'esforç innovador del nostre teixit empresarial, la necessitat de cercar noves oportunitats de negoci per sectors considerats com tradicionals – com és el cas del sector agroalimentari, analitzat posteriorment per Xavier Castella –, o la necessitat de consolidar la competitivitat dels sectors industrials considerats estratègics mitjançant una efectiva política de foment dels clústers industrials existents en el nostre país, exigeix una veritable política industrial. Sens dubte, en aquests moments es necessita més que mai.

27

Una política industrial que tingui per objectius fomentar:

- La capacitat d'innovació del teixit productiu.
- L'especialització en les activitats intensives en la gestió del coneixement, i per tant una política amb orientació sectorial. L'Administració Pública ha de fomentar que les empreses catalanes competeixin en els mercats líders, exigents, innovadors i amb forta rivalitat, desenvolupant una estratègia similar a la que desenvoluparia una gran empresa reestructurant la seva cartera d'activitats d'R+D+i, de manera que es centri en els projectes de major envergadura estratègica i prestigi.
- La configuració de grups industrials capaços d'adoptar estratègies transnacionals així com el desenvolupament i implantació d'empreses tractores amb capacitat d'arrossegament sobre la resta del teixit industrial català.
- La creació d'un entorn innovador per a les empreses catalanes; entorn innovador que es configura, necessàriament, d'acord amb les capacitats i potencialitats de les Universitats catalanes, però que requereix també superar el dèficit d'infraestructures i centres de suport a la innovació i transferència tecnològica de l'economia catalana.